

WYKŁAD III

**O źródłach prawa
międzynarodowego w znaczeniu
formalnym. O aktach
jednostronnych oraz uchwałach
organizacji międzynarodowych. O
hierarchii źródeł prawa oraz o
hierarchii zobowiązań
międzynarodowych**

AKTY JEDNOSTRONNE PAŃSTW

1. W stosunkach międzynarodowych jednostronne akty państw (np. oświadczenia, deklaracje, dementi itd.) wykorzystywane są niezwykle często. Wiele z nich nie rodzi skutków prawnych (np. polityczna deklaracja potępiająca dokonanie konkretnego aktu terrorystycznego).

Przykład

W lutym 2019 roku, Korea Północna potępiła atak terrorystyczny do jakiego doszło w Kaszmirze oświadczając, że "zdecydowanie sprzeciwia się wszystkim formom terroryzmu". W zamachu w Kaszmirze zginęło 41 funkcjonariuszy indyjskiej formacji paramilitarnej. Oświadczenie takie może być brane pod uwagę przy badaniu, czy istnieje *opinio iuris* (zob. wykład II). Bezpośrednio, oświadczenie takie nie tworzy jednak żadnych zobowiązań prawnych.

2. Niekiedy, akty jednostronne mają wszakże związek z tworzeniem zobowiązań prawnych (np. zawarcie traktatu dokonuje się, w istocie rzeczy, w konsekwencji złożenia odpowiednich oświadczeń dwóch lub więcej państw-stron traktatu). Poniżej omówiono jedynie pewną kategorię aktów jednostronnych: akty jednostronne *sensu stricto*, które same przez się kreować mogą (pod pewnymi warunkami) zobowiązania międzynarodowe.

3. Prawotwórcza moc niektórych aktów jednostronnych wynika z zasady dobrej wiary, która stanowi m. in., że co prawda państwo w stosunkach z innymi państwami związane jest jedynie swoją wolą, ale (z drugiej strony) wolą tą jest związane w pełni. Można zatem prawnie domagać się od państwa postępowania zgodnego z jego jednostronnym oświadczeniem.

[Sprawa testów nuklearnych na Południowym Pacyfiku \(Nowa Zelandia v. Francja, MTS, 1974\)](#)

Spór rozstrzygnięty wyrokiem z 20.12.1974 r. dotyczył kwestii legalności prób nuklearnych przeprowadzanych przez Francję w atmosferze w rejonie południowego Pacyfiku, wskutek których dochodziło do opadów radioaktywnych.

Analogiczna sprawa została wszczęta przeciwko Francji przez Australię; orzeczenie zapadłe w MTS w tym samym dniu było w istocie tożsame.

Francja przeprowadzała testy nuklearne na terytorium Polinezji Francuskiej w latach 1966, 1967, 1968, 1970, 1971 i 1972. Główna lokalizacja testów znajdowała się ok. 2500 mil morskich od granic Nowej Zelandii, i ok. 1050 mil morskich od Wysp Cooka, państwa stowarzyszonego z Nową Zelandią. Francja stworzyła „strefy zakazane” dla samolotów i „strefy zagrożenia” dla samolotów i statków w pobliżu miejsc przeprowadzania testów. Testy powodowały opady radioaktywne między innymi na terytorium Nowej Zelandii. Według Francji opad nie stanowił żadnego zagrożenia dla zdrowia populacji Nowej Zelandii.

W dniu 8.6.1974 r., prezydent Francji wydał komunikat, według którego po serii testów przeprowadzonych latem 1974 r. Francja będzie gotowa na przejście do etapu testów podziemnych. 10.6.1974 r. ambasada Francji w nocie skierowanej do nowozelandzkiego ministra spraw zagranicznych wskazała, że Francja odchodzi od dotychczasowej praktyki przeprowadzania testów, w związku z czym będą one prowadzone pod ziemią po ukończeniu latem 1974 r. testów, które miały być – „w normalnym toku zdarzeń” (*in the normal course of events*) – ostatnimi tego typu. 11.7.1974 r. prezydent Francji wydał oświadczenie, według którego Francja przechodzi do etapu testów podziemnych. W wywiadzie dla francuskiej telewizji 16.8.1974 r. minister obrony Francji powiedział, że rząd zrobił wszystko, by testy przeprowadzone w 1974 r. były ostatnimi testami przeprowadzonymi w atmosferze. 25.9.1974 r. minister spraw zagranicznych stwierdził, że Francja osiągnęła poziom rozwoju technologicznego pozwalający na kontynuowanie programu testów nuklearnych pod ziemią. 11.10.1974 r. minister obrony w czasie konferencji prasowej dwukrotnie powiedział, że w 1975 r. nie będzie testów w atmosferze i że Francja jest gotowa na prowadzenie testów pod ziemią

– bez zastrzeżenia, że rezygnacja z testów w atmosferze będzie miała miejsce „w normalnym toku zdarzeń”.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości uznał, że komunikat z 8.6, nota z 10.6 i list prezydenta z 11.7.1974 r. stanowiły zakomunikowanie Nowej Zelandii oświadczenia, wedle którego Francja po zakończeniu serii testów w atmosferze, przewidzianych na 1974 r., zaprzestanie tego rodzaju testów. „Jest powszechnie uznane, że deklaracje czynione w drodze aktu jednostronnego, dotyczące stanów prawnych lub faktycznych, mogą skutkować powstaniem zobowiązania. Deklaracje tego rodzaju mogą być, i często są, bardzo szczególne. Jeśli intencją państwa jest złożenie deklaracji o charakterze wiążącym, zamiar taki przydaje deklaracji charakter zobowiązania prawnego, w związku z czym państwo jest zobowiązane do postępowania zgodnego z deklaracją. Zobowiązanie tego rodzaju, podjęte publicznie z zamiarem stworzenia wiążącego zobowiązania [...], jest wiążące. W takich okolicznościach [...] dla skuteczności deklaracji nie jest konieczne ani późniejsze jej potwierdzenie, ani odpowiedź czy też reakcja innych państw; byłoby to sprzeczne ze ściśle jednostronną naturą aktu państwa, poprzez który podjęło zobowiązanie”.

Wiążący charakter aktów jednostronnych opiera się na zasadzie dobrej wiary, która jest „jedną z podstawowych zasad rządzących kreowaniem i wykonywaniem zobowiązań”. Oznajmiając, że seria testów w atmosferze przeprowadzona w 1974 r. będzie ostatnią, Francja ogłosiła wobec całego świata, w tym wobec Nowej Zelandii, zamiar zakończenia tego rodzaju testów. Pozostałe państwa miały prawo polegać na treści oświadczenia i zakładać, że testy w atmosferze niebędą przeprowadzane.

„Ważność oświadczenia i jego prawne konsekwencje muszą być rozważane w kontekście bezpieczeństwa i pewności stosunków międzynarodowych oraz zaufania, które są niezwykle istotne w relacjach między państwami. [...] Cel oświadczeń jest jasny, były adresowane do całej społeczności międzynarodowej i według Trybunału stanowią wiążące prawnie zobowiązanie”.

4. Wyróżnia się pięć typów aktów jednostronnych:

4.1 Przyrzeczenie, to akt, na podstawie którego państwo zobowiązuje się zachowywać w określony sposób w przyszłości. Np.

Deklaracja Ministra Spraw Zagranicznych Kuby w sprawie dostawy szczepionek do Urugwaju (2002 rok)

W 2001 roku rząd Urugwaju wyraził gotowość nabycia od Kuby partii szczepionek przeciwko zapaleniu opon mózgowych. Dnia 4 kwietnia 2002 roku Minister Spraw Zagranicznych Kuby zapowiedział wysłanie szczepionek oświadczając jednocześnie, że Kuba traktuje dostawę jako darowiznę, nie zaś jako transakcję handlową. MSZ Kuby zwrócił się zatem do władz urugwajskich, by wartość przesyłki nie była potrącana z kwotą długu Kuby wobec Urugwaju.

Oświadczenie Kuby potraktować należy jako przyrzeczenie, że w przyszłości nie będzie się ona domagać zapłaty za dostawę szczepionek.

4.2 Zrzeczenie się, to akt, na podstawie którego państwo rezygnuje z dotychczas przysługujących mu praw (roszczeń). Np.

Zrzeczenie się przez Polskę roszczeń przysługujących jej na podstawie Układu Poczdamskiego

Układ poczdamski podpisany w 1945 roku określał m. in. zasady zaspokojenia radzieckich roszczeń odszkodowawczych. Stwierdzał także, że ZSRR zobowiązuje się zaspokoić (tzn. spełnić) polskie roszczenia odszkodowawcze w stosunku do Niemiec z przypadającego dlań (tj. dla ZSRR) udziału.

Dnia 23 sierpnia 1953 roku rząd polski wydał oświadczenie o zrzeczeniu się przysługującej Polsce - a niespłaconej jeszcze - części niemieckich reparacji wojennych. Oświadczenie miało następującą treść: „Zważywszy, że Niemcy w znacznej części wykonały już swoje zobowiązanie w zakresie spłaty reparacji wojennych; biorąc także pod uwagę, że dalszy pokojowy rozwój państwa niemieckiego zależy od poprawy jego sytuacji

Dr hab. Marek Wasiński, WPiA UŁ
Prawo międzynarodowe publiczne (2018/2019). Wykład Trzeci: Źródła prawa międzynarodowego w znaczeniu formalnym (Część 2)

ekonomicznej - rząd Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej podjął decyzję, skutkującą od dnia 1 stycznia 1954 roku, o zrzeczeniu się przysługujących mu reparacji [...]”.

Oznacza to, że po jednostronnym zrzeczeniu się reparacji, nie mogą być one skutecznie dochodzone przez Polskę na płaszczyźnie prawnomiędzynarodowej.

4.3 Uznanie, to akt, którym państwo stwierdza istnienie pewnych faktów i godzi się z tym, że wywołują one wiążące skutki wobec niego. Skutkiem uznania jest, że państwo uznające nie może skutecznie podważać tego, co wcześniej skutecznie uznało.

Uznanie rządu polskiego w latach 40-tych XX w.

Rządowi każdego suwerennego państwa przysługuje m. in. podstawowe uprawnienie do sprawowania zwierzchnictwa nad obywatelami tego państwa, niezależnie od tego, gdzie się oni znajdują. Zwierzchnictwo polegać może np. na wydawaniu paszportów bądź sprawowaniu opieki dyplomatycznej.

Jeżeli zatem państwo A uznaje rząd państwa B, to powinno jednocześnie respektować paszporty przez ten rząd wystawione oraz akceptować jego prawo do wykonywania opieki dyplomatycznej nad obywatelami państwa B.

Dnia 5 lipca 1945 roku rząd brytyjski uznał Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej w Warszawie, wycofując uznanie dla tzw. Rządu londyńskiego. Od tego momentu rząd brytyjski w stosunku do obywateli polskich (mimo istnienia rządu londyńskiego) :

- akceptował wyłącznie paszporty wystawiane przez rząd warszawski,
- akceptował wyłącznie roszczenia rządu warszawskiego do wykonywania opieki dyplomatycznej w stosunku do obywateli RP.

Zauważmy: akt uznania TRJN rodził skutki prawne w relacjach między dwoma rządami: np. spoczywający po stronie rządu brytyjskiego prawny obowiązek honorowania paszportów wystawianych z ramienia TRJN.

4.4 Protest, to akt, którym państwo wyraża swój zamiar nieuznawania danej sytuacji za zgodną z prawem, bądź też rodząca dlań skutki prawne.

Spór dotyczący statusu prawnego wód Morza Kaspijskiego

Do momentu rozpadu ZSRR status prawny Morza Kaspijskiego regulowany był przez postanowienia dwóch traktatów zawartych przez to państwo z Iranem (z 1921 i 1940 roku). Traktaty te ustanawiały swobodę żeglugi i rybołówstwa z tym zastrzeżeniem, że w 10-cio milowym pasie przybrzeżnym wyłączne uprawnienie w zakresie rybołówstwa przysługiwało statkom państwa nadbrzeżnego. Pas ten nie wchodził jednak w skład terytorium państwa nadbrzeżnego.

W 1993 roku (po rozpadzie ZSRR) Turkmenistan przyjął ustawę o granicy państwowej ustanawiającą na wodach Morza Kaspijskiego granicę turkmeńskiego morza terytorialnego (opierając się w tej mierze po części na postanowieniach Konwencji ONZ o prawie morza z 1982 roku). Na podstawie owej ustawy Turkmenistanowi przysługiwać miały większe uprawnienia w stosunku do pasa przybrzeżnego niż na gruncie reżimu prawnego ustanowionego traktatami z 1921 i 1940 roku. Ustawa prowadziła do tego skutku, że „pas przybrzeżny” stał się turkmeńskim morzem terytorialnym (tzn. terytorium Turkmenistanu).

W odpowiedzi na powyższe Federacja Rosyjska wydała jednostronne oświadczenie zawierające protest przeciwko działaniu Turkmenistanu. Stwierdzano w nim m. in., że:

- Morze Kaspijskie jest w istocie rzeczą jeziorem, a zatem nie znajdują doń zastosowania normy Konwencji ONZ o prawie morza z 1982 roku;
- w dalszym ciągu obowiązują traktaty zawarte z Iranem;
- ustanowienie nowego reżimu prawnego przedmiotowego akwenu możliwe jest wyłącznie w drodze negocjacji między zainteresowanymi państwami.

Zauważmy: brak protestu ze strony Federacji Rosyjskiej mógłby być potraktowany przez Turkmenistan jako milczące uznanie jego roszczeń, co uniemożliwiłoby Rosji (na podstawie *estoppel*) późniejsze ich kwestionowanie. Skutki turkmeńskiej ustaw mogłyby stać się przeciwstawiane (*opposable*) Rosji.

Podkreślmy, że w pewnych sytuacjach zgłoszenie protestu jest konieczne, by uniknąć skutków tzw. milczącego uznania (*acquiescence*). Państwo nieprotestujące przeciwko pewnemu stanowi rzeczy, traktowane jest jako uznające pewne fakty i

godzące się z ich prawnymi skutkami wobec siebie (łac. *Qui tacet, consentit* – *kto milczy, ten wyraża zgodę*).

Konstrukcja *acquiescence* widoczna jest także np. w art. 45 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 roku, który stanowi, co następuje: „Państwo nie może powoływać się na podstawę unieważnienia, wygaśnięcia, wycofania się lub zawieszenia działania traktatu według artykułów 46-50 [np. wskazując, że działało pod wpływem błędu, bądź że jego pełnomocnik został oszukany] lub artykułów 60 i 62, jeżeli po uzyskaniu wiadomości o tych faktach [tzn. np. o błędzie, bądź oszustwie]: (a) wyraźnie zgodziło się, że traktat - zależnie od przypadku - jest ważny, pozostaje w mocy lub ma nadal działać, albo (b) z jego zachowania się należy sądzić, że uznało - zależnie od przypadku - ważność traktatu, jego utrzymanie w mocy lub w działaniu”.

4.5 Notyfikacja (powiadomienie), to akt na podstawie którego państwo zawiadamia innych uczestników społeczności międzynarodowej o określonych, podejmowanych przez siebie działaniach (np. państwo stosujące blokadę morską lub państwo umieszczające miny na swoich wodach terytorialnych powiadamiają o tym inne państwa). W związku z dokonaną notyfikacją, państwo powiadomione nie może już usprawiedliwiać swych działań brakiem wiedzy i podnosić zarzutów wobec państwa notyfikującego (np. państwo naruszające blokadę morską i narażające się z tego powodu na negatywne konsekwencje nie może usprawiedliwiać się niewiedzą; podobnie, państwo, którego statki zostały uszkodzone w wyniku wybuchu miny umieszczonej na wodach terytorialnych innego państwa, nie może domagać się od tego drugiego odszkodowania).

5. Akt jednostronny wtedy wywołuje skutki prawne tylko wtedy (tzn. staje się źródłem prawnomiędzynarodowego zobowiązania), gdy spełnia łącznie poniższe warunki:

5.1 Akt powinien pochodzić od kompetentnego w danej sferze stosunków organu państwa. Przyjmuje się przy tym, że:

- a) głowie państwa,
- b) szefowi rządu,
- c) ministrowi spraw zagranicznych

Dr hab. Marek Wasiński, WPiA UŁ
Prawo międzynarodowe publiczne (2018/2019). Wykład Trzeci: Źródła prawa międzynarodowego w znaczeniu formalnym (Część 2)

- przysługuje *ius representationis omnimodae* tzn. są oni uprawnieni do działania w imieniu państwa w każdym przypadku, nawet, jeżeli nie posiadają szczegółowych pełnomocnictw.

[Sprawa statusu prawnego Wschodniej Grenlandii vel Sprawa „Deklaracji Ihlena”](#)
[\(Norwegia v. Dania, Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej, 1933 rok\)](#)

Spór został bezpośrednio wywołany opublikowaniem przez rząd norweski w dniu 10 lipca 1931 roku deklaracji stanowiącej o zamiarze zajęcia pewnych obszarów Wschodniej Grenlandii położonych pomiędzy równoleżnikiem 71 30' (Carlsberg Fjord) a 75 40' (Bessel Fjord) szerokości północnej, nazywanych w deklaracji Ziemią Eirik Raudes. W ślad za deklaracją rządu norweskiego, norweskie floty rybackie podjęły działania eksploatacyjne w regionie. Wg rządu duńskiego obszar opisany deklaracją norweską był poddany suwerenności Królestwa Danii. Deklaracja i podjęte na jej podstawie działania norweskie były przyczyną wniesienia skargi przez Danię, w której ta ostatnia zwracała się do Trybunału o wydanie orzeczenia stwierdzającego, że „ogłoszenie deklaracji zajęcia i wszelkie kroki podjęte przez rząd norweski stanowią pogwałcenie istniejącej sytuacji prawnej i z tej przyczyny są bezprawne i nieważne.” Rząd Norwegii natomiast oczekiwał od Trybunału stwierdzenia z jednej strony, że „Dania nie sprawuje suwerenności nad Ziemią Eirik Raudes Land” i potwierdzenia z drugiej, że „Norwegia nabyła suwerenność nad Ziemią Eirik Raudes”.

Argumentując szczegółowo strona duńska wskazywała, że „suwerenność jaką Dania wykonuje nad Grenlandią Wschodnią wykonywana była od odległych czasów, w sposób stały i pokojowy, a do chwili wywołania sporu nie była kwestionowana przez jakiegokolwiek państwo”, a także, „że Norwegia traktatowo, a także w inny sposób uznała duńską suwerenność nad całością Grenlandii i nie może tego faktu kwestionować”.

Strona norweska z kolei utrzymywała, że sporne terytorium (po zaniku kolonizacji pod koniec XV wieku) należy kwalifikować (w wieku XX) jako *terra nullius*, bowiem położone jest ona poza granicami skolonizowanych przez Danię obszarów, a poza nimi (nad całością Grenlandii) Dania suwerenności nie wykonuje.

Obok tych podstawowych tez, strony uzupełniały je odwołując się do następujących argumentów. Strona duńska wskazywała na przyrzeczenie norweskiego ministra spraw zagranicznych Ihlena poczynione w 1919 roku, które formułowało

Dr hab. Marek Wasiński, WPiA UŁ
**Prawo międzynarodowe publiczne (2018/2019). Wykład Trzeci: Źródła prawa
międzynarodowego w znaczeniu formalnym (Część 2)**

zobowiązanie się Norwegii do powstrzymania się od jakiegokolwiek okupacji terytorium Grenlandii. Strona norweska zaś, wskazywała że Dania, w latach 1915-1921, postępowała w sposób wskazujący na aplikowanie przez nią o międzynarodowe uznanie jej pozycji na Grenlandii, co przeczyło przedłożonej tezie podstawowej o powszechnym uznaniu suwerenności duńskiej nad Grenlandią.

Trybunał potwierdził pełnię suwerennego władztwa Danii nad całością Grenlandii. Stosunki duńsko-norweskie w pełni normalizowało późniejsze przyznanie przez Danię rybakom norweskim specjalnych praw w rejonie spornym Grenlandii.

Prawo zwyczajowe – praktyka państw: Orzeczenie w sprawie było wydane w odwołaniu do reguł prawa zwyczajowego, przy relatywnie minimalnym wsparciu regulacjami traktatowymi.

Dla wsparcia swoich tez podstawowych, strony przedstawiły szereg faktów, które na przestrzeni tysiąclecia Grenlandii dotyczyły, poczynając od jej odkrycia (900 n.e.) i początków jej kolonizacji (1000 n.e.) do czasów współczesnych. W odwołaniu do nich Trybunał analizował kolejno sytuację prawną w różnych okresach historycznych różnicując następujące okresy: od X wieku do roku 1261; od 1261 do 1500, od 1500 do 1721, od 1721 do 1814, od 1814 do 1915, od 1915 do 1921, i od 1921 do 1931. Pogłębiona analiza dotyczyła – praktyki państwa – począwszy od praktyki osiedleńczej realizowanej od 1261 (zanikającej w II poł. XV wieku), a świadczącej w tamtej dobie o zależności lennei m.in., spornej części Grenlandii od królestwa Norwegii. Stan związania Grenlandii z Danią był następstwem pozostawania Norwegii w unii personalnej z Danią (od 1380) do roku 1814, w tym formalnym tego przejawem było posadowienie zarządu nad Grenlandią i wznowioną (w 1721) kolonizacją Grenlandii w Kopenhadze. Duńsko-norweska monarchia rozpadła się w 1814 roku, a unię zniósł traktat koloński. Traktat ten pozostawił przy Danii Grenlandię. W okresie 1814-1915 Trybunał odnotował fakt zawarcia przez Danię w odniesieniu do Grenlandii szeregu: (bilateralnych) traktatów handlowych a także wskazał na szereg aktów jednostronnych Danii, obok ustawy delimitującej wody terytorialne wokół Grenlandii (1905), wskazał na akty udzielające cudzoziemcom koncesji handlowych, połowowych i wydobywczych – świadczących o tym, że w tym okresie jej „*władza także nad nieskolonizowanymi częściami Grenlandii czyniona była w stopniu wystarczającym, by przyznać jej ważny tytuł dla wykonywania suwerenności*”. W okresie 1915-1921 nie w pełni jasne stanowisko Danii, czy poszukuje

Dr hab. Marek Wasiński, WPiA UŁ
**Prawo międzynarodowe publiczne (2018/2019). Wykład Trzeci: Źródła prawa
międzynarodowego w znaczeniu formalnym (Część 2)**

międzynarodowego uznania swej „istniejącej suwerenności nad całością Grenlandii”, czy też dąży do „przekonania państw do akceptacji rozszerzenia suwerenności swej na obszary [Grenlandii], które do niej jeszcze nie należały”, nie rzutowało na przekonanie Trybunału. Trybunał analizując z kolei okres lat 1921-1931 wskazał na sekwencję suwerennych aktów ustawowych duńskich (ustawę o zamknięciu Grenlandii dla komunikacji morskiej (1921); ustawę o organizowaniu polowań i połowów na wodach wokół Grenlandii (1925); ustawę o podziale administracyjnym i działalności gospodarczej (1925), wreszcie traktowaniu obywateli francuskich i brytyjskich wg zasady najwyższego uprzywilejowania, jakie obywatelom duńskim gwarantowały stosowne porozumienia. Całość przeprowadzonej analizy praktyki pozwoliła Trybunałowi odnieść się do podstawowej tezy duńskiej i stwierdzić, w jej świetle, „że Dania udanie wykazała zasadność swego twierdzenia, że w dacie krytycznej tj. 10.07.1931 roku, posiadała ważny tytuł do sprawowania suwerenności nad całą Grenlandią.”

Obok tez podstawowych, jak wspomniano strony przedkładały dalsze, uzupełniające argumenty. Strona duńska wskazywała na przyrzeczenie norweskiego ministra spraw zagranicznych Ihlena poczynione w 1919 roku, które formułowało zobowiązanie Norwegii co do powstrzymania się od jakiegokolwiek okupacji terytorium Grenlandii. Jego złożenie było wynikiem następującego biegu zdarzeń. Dnia 12.07.1919 roku duński minister spraw zagranicznych poinstruował Ambasadora Danii w Christanii (Oslo) stolicy Norwegii, że na konferencji pokojowej w Wersalu zastał powołany Komitet „do spraw skarg, które mogą wnosić państwa wobec Spitzbergenu”, i że rząd Danii będzie gotów ponownie przedstawić swe, nieoficjalnie już prezentowane rządowi Norwegii (2.04.1919) stanowisko, w myśl którego nie wiąże ze Spitsberegensem żadnych interesów i nie wnosi żadnych zastrzeżeń wobec norweskich roszczeń co do archipelagu.

Prezentując to stanowisko i kierując je do norweskiego ministra spraw zagranicznych, ambasador Danii wskazał również, „*że rządowi duńskiemu od wielu lat zależy na tym, aby uzyskać uznanie wszystkich zainteresowanych stron duńskiej suwerenności nad całą Grenlandią, oraz że ma ona zamiar przedłożyć tę kwestię pod obrady wspomnianego Komitetu*” oraz że rząd Danii jest przekonany o tym, że

Dr hab. Marek Wasiński, WPiA UŁ
Prawo międzynarodowe publiczne (2018/2019). Wykład Trzeci: Źródła prawa międzynarodowego w znaczeniu formalnym (Część 2)

rozszerzenie jego interesów politycznych i ekonomicznych na całą Grenlandię „nie napotka trudnień ze strony rządu norweskiego”.

Ambasador Danii spotkał się 14.07.1919 roku z norweskim ministrem spraw zagranicznych Ihlen'em, który ustosunkowując się do przesłanego notą stanowiska Danii stwierdził w rozmowie, „że kwestia powinna być rozpatrzona”. Treść rozmowy została odnotowana w protokole spotkania. W trakcie kolejnego spotkania minister Ihlen oświadczył ambasadorowi Danii, „że rząd Norwegii nie będzie czynił żadnych trudności w rozwiązaniu kwestii” (tzn. kwestii podniesionej na spotkaniu 14.07. przez rząd Danii). Te słowa zostały zaprotokołowane przez samego ministra Ihlen'a.

W sprawozdaniu ambasadora Danii kierowanego do własnego rządu, stwierdzono, że wg słów ministra Ihlen'a „plany rządu [duńskiego] królewskiego poszanowania duńskiej suwerenności nad całą Grenlandią... nie napotkały żadnych trudności ze strony Norwegii.” Stwierdzenia norweskiego ministra spraw zagranicznych opisywane są terminem „deklaracja Ihlena”.

Oceniając walor jednostronnego oświadczenia złożonego przez ministra spraw zagranicznych Ihlena STMS stwierdził: „Jest zdaniem sądu poza wszelkim sporem, że odpowiedź uczyniona przez ministra spraw zagranicznych, w imieniu rządu na prośbę przedstawiciela dyplomatycznego obcego państwa, w kwestii należącej do jego kompetencji, jest wiążąca dla państwa, które minister reprezentuje”.

Trybunał zauważając, że deklaracja ministra była w swym przesłaniu „bezwarunkowa i ostateczna”, stwierdził, że *“w następstwie złożonego dnia 22 lipca 1919 w deklaracji Ihlena oświadczenia, Norwegia jest zobowiązana do powstrzymania się od jakiegokolwiek kontestowania duńskiej suwerenności nad całością Grenlandii i a fortiori do wstrzymania się od zajmowania jakiegokolwiek części Grenlandii”*.

Oświadczenia innych urzędników państwowych (np. ministrów) mogą rodzić zobowiązania prawne dla państwa, o ile zostały złożone w ramach posiadanych przez nich kompetencji (związanych z zajmowanym urzędem lub udzielonymi im pełnomocnictwami).

5.2 Oświadczenie powinno być złożone publicznie. Dopuszczalna jest zarówno forma ustna, jak i pisemna (np. nota dyplomatyczna skierowana do adresata, wystąpienie w czasie konferencji prasowej, komunikat biura prasowego urzędu).

5.3 Oświadczenie powinno być wolne od wad (np. błąd, przekupstwo, oszustwo; chodzi tu zatem o wady oświadczenia woli wpływające na nieważność traktatu - zob. stosowną część wykładu o prawie traktatów).

5.4 Oświadczenie rodzi obowiązek prawny dla państwa je składającego, gdy jest sformułowane w sposób niedwuznaczny.

[Sprawa zastosowania konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa \(Bośnia i Hercegowina v. Serbia i Czarnogóra, MTS, 2007 rok\)](#)

W jednym z wątków tej sprawy MTS rozważał, czy Serbia i Czarnogóra ponosi odpowiedzialność za masakrę mieszkańców Srebrenicy (wymordowano wówczas ok. 7.000 bezbronnych osób chroniących się w strefie bezpieczeństwa), której dopuścili się bośniaccy Serbowie.

Bośnia i Hercegowina argumentowała, że rząd serbski jednostronnie przyznał, że Serbia i Czarnogóra ponosi odpowiedzialność za zbrodnię srebrenicką. Otóż w czerwcu 2005 roku telewizja serbska zaprezentowała nagranie video pokazujące brutalne morderstwo dokonane przez członków serbskich bojówek paramilitarnych na sześciu Bośniakach (nagranie sporządzone zostało w 1995 roku w Srebrenicy). Wkrótce po publikacji nagrania rząd serbski oświadczył, że: „potępia masakrę w Srebrenicy”, oraz że „konieczne jest osądzenie nie tylko bezpośrednich sprawców zbrodni, ale również tych, którzy ją organizowali i jej przeprowadzeniem kierowali”. Wskazano także, że „jakakolwiek pomoc udzielana obecnie zbrodniarzom jest – sama w sobie – przestępstwem”. Zdaniem Bośni i Hercegowiny treść powołanego oświadczenia rządowego oznaczała jednostronne wzięcie przez Serbię na siebie odpowiedzialności za masakrę roku 1995.

MTS powyższy argument jednak odrzucił twierdząc, że cytowane oświadczenie miało wymiar oczywiście polityczny, a zatem nie oznaczało jednostronnego przyznania

się do odpowiedzialności (trudno uznać, by treść oświadczenia w sposób niedwuznaczny ujawniała wolę Serbii w zakresie wzięcia na siebie odpowiedzialności).

5.5 Oświadczenie może być skierowane do konkretnego państwa, grupy państw, lub innych podmiotów prawa międzynarodowego, ale także do całej społeczności międzynarodowej.

Egipska deklaracja dotycząca Kanału Sueskiego (1957 rok)

Zgodnie z postanowieniami [Konwencji konstantynopolińskiej](#) z 1888 roku, Kanał Sueski powinien być otwarty dla wszystkich statków, zarówno w czasie pokoju, jak i wojny. W 1956 roku prezydent Egiptu Gamal Abdel Nasser podjął decyzję o nacjonalizacji Kanału, co spowodowało tzw. konflikt sueski. Po jego zakończeniu, dnia 24 kwietnia 1957 roku, rząd egipski przyjął deklarację, w której wyraził swą wolę, by „Kanał Sueski był efektywną i należycie działającą drogą morską, łączącą wszystkie narody świata i służącą ich pokojowi i dobrobytowi”.

Jeżeli przyjąć, że powyższa deklaracja była przyrzeczeniem, to skierowana została *erga omnes* (tj. w stosunku do całej społeczności międzynarodowej. Każdy jej członek mógłby zatem domagać się od Egiptu wykonywania deklaracji).

5.6 Komisja Prawa Międzynarodowego wskazała w 2006 roku¹, że państwo składające jednostronne oświadczenie, które rodzi dla niego pewne obowiązki, nie może go, co do zasady, arbitralnie wycofać, chyba że występuje jedno z poniższych:

- a) w samym oświadczeniu przewidziano możliwość jego wycofania,
- b) państwa trzecie zwolniły autora aktu ze zobowiązania,
- c) zaszła nadzwyczajna zmiana okoliczności. Zdaniem Komisji Prawa Międzynarodowego w przypadku aktów jednostronnych na „zasadniczą zmianę okoliczności” (dla cofnięcia oświadczenia) powołać się można wówczas, gdy:

- doszło do zasadniczej zmiany okoliczności w stosunku do tych, które istniały w chwili złożenia oświadczenia, a zmiana ta nie była przewidziana przez składającego oświadczenie. Zasadnicza zmiana to taka, która godzi w istnienie lub żywotny rozwój strony składającej oświadczenie i powiększa ciężar zobowiązań, które mają być

¹ *Guiding Principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries thereto.*

wykonane do takiego stopnia, który czyni wykonanie zasadniczo różnym od pierwotnie przewidywanego, oraz

- istnienie tej (zmienionej później) okoliczności stanowiło istotną podstawę złożenia oświadczenia.

Wydaje się, że powyższe stanowi odzwierciedlenie międzynarodowego prawa zwyczajowego.

WIĄŻĄCE UCHWAŁY RZĄDOWYCH ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH

1. Wyjaśnijmy, że rządową organizacją międzynarodową (*Governmental Organization*) nazywamy podmiot charakteryzujący się czterema podstawowymi cechami:

(a) jego członkami są państwa i (lub) inne rządowe organizacje międzynarodowe;

(b) utworzony został przez państwa lub inne rządowe organizacje międzynarodowe na podstawie umowy międzynarodowej (choć, w wyjątkowych przypadkach, organizacja może być ukonstytuowana także innym aktem, np. rezolucją innej organizacji międzynarodowej);

(c) działa na podstawie prawa międzynarodowego (nie zaś prawa krajowego tak, jak w przypadku rządowych organizacji międzynarodowych; np. FIFA tzn. *Fédération Internationale de Football Association* jest organizacją pozarządową prawa szwajcarskiego). W dalszym ciągu, mówiąc o „organizacjach międzynarodowych” mamy na myśli wyłącznie organizacje rządowe;

(d) posiada organ (organy) zdolny (zdolne) do wyrażania woli w sposób autonomiczny względem państw członkowskich.

2. W statucie organizacji międzynarodowej (który, jak wskazano, zwykle jest umową międzynarodową) organizacji międzynarodowej, zwykle przyznaje się organowi (w sposób wyraźny lub dorozumiany) kompetencję m. in. do podejmowania uchwał (rezolucji, rozporządzeń, dyrektyw, zaleceń, opinii, decyzji etc.) związanych z przedmiotem jej działania. Mogą one:

(a) dotyczyć spraw związanych z wewnętrznym funkcjonowaniem organizacji (tzw. uchwały *pro foro interno*, np. ustalenie budżetu, czy wybór członków organów);

(b) być kierowane bezpośrednio do państw członkowskich, określając pożądany sposób postępowania (tzw. uchwały *pro foro externo*).

3. Ze względu na charakter prawny uchwał podejmowanych przez organizacje międzynarodowe, możemy je podzielić na:

(a) mające charakter prawnie wiążący państwa członkowskie organizacji. Przykładowo: uchwały RB ONZ podejmowane w przypadku zagrożenia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Są one źródłami prawa międzynarodowego.

(b) nie mające charakteru wiążącego dla państw członkowskich organizacji (zalecenia). Nie są one źródłami prawa międzynarodowego. Zawierają one zatem jedynie niewiążące wytyczne co do tego, jakiego postępowania od państw się oczekuje. Niekiedy w doktrynie takie niewiążące akty określa się mianem *soft-law* (tj. miękkiego prawa). Nazwa ta (*soft-law*) może być jednak myląca. Jakkolwiek *soft-law* może być pomocne, ponieważ określa pożądany sposób postępowania, którego można oczekiwać z politycznego punktu widzenia, to jednak nie jest prawem (nie rodzi obowiązków prawnych). Na temat *soft-law* zob. także pkt. 5 poniżej.

4. Chcąc określić, czy uchwała organizacji międzynarodowej ma charakter prawnie wiążący, czy też jest tylko prawnie niewiążącym zaleceniem, należy przeprowadzić dwustopniowy test:

STOPIEŃ PIERWSZY – należy dokonać wykładni treści umowy międzynarodowej lub innego aktu statuującego organizację w celu ustalenia, czy akt ten przyznaje organowi organizacji (w sposób wyraźny bądź dorozumiany) kompetencję do wydawania wiążących uchwał. W przypadku odpowiedzi twierdzącej przechodzimy do drugiego stopnia testu:

STOPIEŃ DRUGI – należy dokonać wykładni treści samej uchwały w celu ustalenia, czy zamiarem organu organizacji było przyjęcie (w danym przypadku) uchwały prawnie wiążącej, czy jedynie zalecenia.

Wyjaśnijmy to na następującym przykładzie:

Rezolucja Rady Bezpieczeństwa nr 660 z 1990 roku

W 1990 roku Rada Bezpieczeństwa wydała następującą uchwałę (rezolucję).

“The Security Council,

Alarmed by the invasion of Kuwait on 2 August 1990 by the military forces of Iraq,

Determining that there exists a breach of international peace and security as regards the Iraqi invasion of Kuwait,

Acting under Articles 39 and 40 of the Charter of the United Nations,

1. Condemns the Iraqi invasion of Kuwait;

2. Demands that Iraq withdraw immediately and unconditionally all its forces to the positions in which they were located on 1 August 1990;

3. Calls upon Iraq and Kuwait to begin immediately intensive negotiations for the resolution of their differences and supports all efforts in this regard, and especially those of the League of Arab States [...]”.

Sprawdźmy, czy jest prawnie wiążąca:

- STOPIEŃ PIERWSZY:

Art. 24 ust. 1 Karty Narodów Zjednoczonych: „W celu zapewnienia szybkiej i skutecznej akcji Narodów Zjednoczonych, członkowie tej Organizacji wkładają na Radę Bezpieczeństwa główną odpowiedzialność za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa i zgodni są co do tego, że Rada Bezpieczeństwa wypełniając swe obowiązki, wynikające z tej odpowiedzialności, działa w ich imieniu.”;

Art. 25 KNZ: „Członkowie Organizacji Narodów Zjednoczonych zgadzają się przyjmować i wykonywać decyzje Rady Bezpieczeństwa zgodnie z niniejszą Kartą.”;

Art. 39 KNZ: „Rada Bezpieczeństwa powinna stwierdzić istnienie wszelkiej okoliczności, zagrażającej pokojowi, zakłócenia pokoju albo aktu agresji, i udzielić zaleceń lub postanowić, jakie środki należy przedsięwziąć [...] żeby utrzymać albo przywrócić międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo.”

Z powyższego wynika (zwłaszcza z art. 25 KNZ), że twórcy ONZ umocowali Radę Bezpieczeństwa do wydawania wiążących prawnie uchwał.

- **STOPIEŃ DRUGI:** Zwróćmy uwagę na język użyty przez Radę Bezpieczeństwa: *Demands that Iraq withdraw immediately and unconditionally*. Użyte sformułowania (*demands*) świadczą, że uchwała nie jest jedynie niewiążącym zaleceniem (użyto by wówczas np., zwrotu *recommends, suggests itp.*), ale tworzy po stronie Iraku obowiązek prawny.

5.1 Powyżej (pkt 3) wspomniano już o tym, że niewiążące uchwały organizacji międzynarodowych to tzw. *soft-law*. Przykładami aktów tworzonych w ramach organizacji międzynarodowych, lecz niemających charakteru wiążącego są tzw. kodeksy postępowania w dziedzinie praw człowieka, dedykowane korporacjom wielonarodowym. Np. Wytyczne OBWE dla przedsiębiorstw wielonarodowych, Trójstronna deklaracja zasad dotyczących przedsiębiorstw wielonarodowych i polityki społecznej przyjęta przez Radę Administracyjną Międzynarodowego Biura Pracy.

5.2 Niektóre niewiążące prawnie uchwały organizacji międzynarodowych nie są pozbawione praktycznego znaczenia. Np.:

- a) ich przyjęcie (zwłaszcza jednomyślne) może być uznawane za przejaw *opinio iuris*,
- b) mogą stymulować jednolitą i powszechną praktykę, tworzącą zwyczaj międzynarodowy,
- c) mogą stymulować zawieranie umów międzynarodowych,
- d) mogą być traktowane jako wykładnia (interpretacja) obowiązujących wcześniej umów międzynarodowych. Np. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka traktowana jest (w pewnym zakresie) jako interpretacja Karty Narodów Zjednoczonych (Karta bowiem bardzo ogólnikowo określa zobowiązania państw w zakresie przestrzegania praw człowieka).

POMOCNICZE ŹRÓDŁA POZWALAJĄCE NA STWIERDZENIE TREŚCI NORM PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

1. Art. 38.1.d Statutu MTS stanowi, że „wyroki sądowe tudzież zdania najznakomitszych znawców prawa publicznego różnych narodów, stanowią środki pomocnicze do stwierdzania przepisów prawnych”.

2. Przepis ten jest istotny w praktyce o tyle, że wiele norm prawa międzynarodowego ma charakter niepisany (prawo zwyczajowe, ogólne zasady prawa) a zatem stwierdzenie ich obowiązywania jest rzeczą niezwykle trudną i czasochłonną.

3. Jeżeli zatem, sąd krajowy, sąd międzynarodowy lub „znawcy prawa międzynarodowego” stwierdzają, że norma prawa międzynarodowego określonej treści obowiązuje, to w praktyce zwykle nie przeprowadza się już dodatkowych badań i uznaje istnienie danej normy za udowodnione.

4. O ile zatem orzecznictwo i doktryna pomagają w ustaleniu treści prawa międzynarodowego to jednak niedopuszczalne i błędne byłoby stwierdzenie, że doktryna i orzecznictwo są źródłami prawa międzynarodowego. Nie są nimi.

STOSUNEK MIĘDZY ŹRÓDŁAMI PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

1. W prawie często dochodzi do sytuacji, w których jednocześnie obowiązują normy ze sobą niezgodne, bądź sprzeczne ze sobą. Np. norm 1 stanowi: „Jeżeli A, to B”. Natomiast norma 2 stanowi: „Jeżeli A, to C”. Stosując prawo należy zatem określić zatem, która z tych norm powinna być w danym przypadku stosowana.

2.1 W przypadkach takich, dla ustalenia, która z dwu norm obowiązuje, stosuje się tzw. reguły kolizyjne.

Najważniejsze reguły kolizyjne

(a) Reguła hierarchiczna (*lex superior derogat legi inferiori*) – norma wynikająca z aktu hierarchicznie wyższego (np. z ustawy) ma pierwszeństwo nad normą wynikającą z aktu hierarchicznie niższego (np. z rozporządzenia);

(b) Reguła chronologiczna (*lex posterior derogat legi priori*) – norma wynikająca z aktu wydanego później, ma pierwszeństwo względem normy wynikającej z aktu wydanego wcześniej, pod warunkiem jednak, że akt późniejszy ma moc nie niższą (ustaloną zgodnie z pierwszą regułą), niż akt wcześniejszy;

(c) Reguła merytoryczna (*lex specialis derogat legi generali*) – norma bardziej szczegółowa ma pierwszeństwo względem normy bardziej ogólnej;

(d) Reguła II stopnia (*lex posterior generali non derogat legi priori speciali*) – norma bardziej ogólna zawarta w akcie późniejszym nie przeważa nad normą bardziej szczegółową, zawartą w akcie wcześniejszym.

2.2 Wśród reguł kolizyjnych reguła hierarchiczna ma najwyższą moc. Norma zawarta w źródle hierarchicznie wyższym uchyla normę zawartą w źródle hierarchicznie niższym, bez względu na to, w jakim czasie obie normy zostały wydane i bez względu na to, która z nich jest bardziej ogólna.

3. MTS w orzeczeniu z 1986 roku w sprawie [*Nicaragua v. United States \(Merits\)*](#) potwierdził, że na dana kwestia dotycząca stosunków międzynarodowych może być uregulowana jednocześnie przez traktat i międzynarodowe prawo zwyczajowe. Normy traktatowa i zwyczajowa (które mogą być identyczne, ale mogą też się różnić) obowiązują jednocześnie. Jeżeli normy te się różnią, to może zachodzić potrzeba określenia, która z tych norm powinna być w danym przypadku zastosowana.

4. W [*sprawie szelfu kontynentalnego Morza Północnego \(Dania v. Niemiecka Republika Federalna; Holandia v. Niemiecka Republika Federalna, 1969\)*](#) MTS rozważał m. in. wpływ traktatów na prawo zwyczajowe. Zidentyfikował przy tym trzy sytuacje:

(a) traktat „kodyfikuje” obowiązujące uprzednio prawo zwyczajowe;

(b) traktat odzwierciedla wcześniejszą praktykę państw, która nie doprowadziła jednak do powstania normy zwyczajowej;

(c) po zawarciu traktatu przez grupę państw, inne państwa (które nie są jego stronami) dobrowolnie postępują zgodnie z normami w traktacie. W ten sposób tworzy się praktyka (*usus*), która może prowadzić do powstania normy zwyczajowej (a zatem, traktat niejako „generuje” normę zwyczajową).

Dla prowadzonych tu rozważań, szczególnie istotny jest przypadek (a).

5. Nawiązując do przypadku (a) z pkt. 4 powyżej, stwierdzić należy, że w prawie międzynarodowym nie ma hierarchii źródeł. Znaczy to np., że ani zwyczaj nie jest ważniejszy od traktatu, ani traktat od zwyczaju. W konsekwencji zatem, w prawie międzynarodowym nie ma (co do zasady) zastosowania hierarchiczna reguła kolizja. Stosuje się natomiast pozostałe z wymienionych reguł. Załóżmy zatem np., że obowiązuje norma zwyczajowa, która stanowi „Jeżeli A, to B”. Jeżeli dwa państwa staną się następnie stronami traktatu, który stanowi „Jeżeli A, to C”, to na podstawie reguły chronologicznej w relacjach między państwami-stronami traktatu stosuje się normę traktatową.

HIERARCHIA NORM (ZOBOWIĄZAŃ) W PRAWIE MIĘDZYNARODOWYM

1. Rozpocznijmy od wyjaśnienia różnicy między dwoma pojęciami: „źródło prawa w znaczeniu formalnym” (o hierarchii źródeł była mowa w poprzednim rozdziale) i „norma prawna” (o hierarchii norm/zobowiązań mówimy teraz). Otóż „źródłem prawa” jest forma (np. traktat, zwyczaj, uchwała organizacji międzynarodowej), w jaką ujęte są dane „normy prawne”. Weźmy np. art. 2 ust. 4 Karty Narodów Zjednoczonych: „Wszyscy członkowie powstrzymają się w swych stosunkach międzynarodowych od stosowania groźby lub użycia siły przeciwko całości terytorialnej lub niepodległości któregośkolwiek państwa”. W powołanym przykładzie norma prawna (której treścią jest zobowiązanie do powstrzymania się od używania siły zbrojnej w relacjach między państwami) wynika ze źródła, jakim jest umowa międzynarodowa (tj. Karta Narodów Zjednoczonych).

2. Wiemy już, że w prawie międzynarodowym nie ma hierarchii źródeł prawa. Co do zasady nie ma także hierarchii norm. Oznacza to, że np. w przypadku zawarcia przez państwo X dwóch traktatów dwustronnych z różnymi kontrahentami (Y i Z), państwo X będzie zobowiązane prawnie do wykonywania obu tych traktatów nawet wtedy, gdy wynikające z nich zobowiązania są ze sobą niezgodne lub sprzeczne. Załóżmy (przykładowo), że państwo X może eksportować każdego roku nie więcej niż 100 jednostek ropy naftowej. Zawiera dwie umowy: na podstawie pierwszej z nich X zobowiązuje się dostarczać 60 jednostek ropy naftowej rocznie państwu Y; na podstawie

drugiej, zobowiązuje się dostarczać 70 jednostek ropy naftowej rocznie państwu Z. Oba zobowiązania (wobec Y i Z) są jednakowo „ważne”. Prawdopodobnie zatem państwo X będzie ponosiło odpowiedzialność międzynarodową za naruszenie jednej z umów.

Tym niemniej jednak można wskazać na pewne załączki hierarchii norm prawnomiędzynarodowych (dwa wyjątki od powyższej zasady).

3. Przypadek pierwszy: Zgodnie z art. 103 Karty Narodów Zjednoczonych: „W razie sprzeczności pomiędzy obowiązkami członków Narodów Zjednoczonych, wynikających z niniejszej Karty a ich obowiązkami wynikającymi z jakiegoś innego porozumienia międzynarodowego, pierwszeństwo będą miały ich obowiązki wynikające z niniejszej Karty”. Praktyczne znaczenie powołanej regulacji opiera się na fakcie, że niemal wszystkie państwa świata są stronami Karty Narodów Zjednoczonych.

Należy w tym miejscu podkreślić, że: „zobowiązania wynikające z Karty” obejmują także zobowiązania zawarte w wiążących prawnie rezolucjach (uchwałach) organów ONZ (np. z rezolucji RB ONZ). Wyjaśnijmy na następującym przykładzie:

Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ w sprawie sytuacji w Kosowie (nr 1160 z 31 marca 1998 roku)

W związku z zaostrzającą się sytuacją w Kosowie (ataki terrorystyczne ze strony Armii Wyzwolenia Kosowa + brutalne rozpędzanie pokojowych demonstracji Albańczyków przez serbskich policjantów) RB ONZ wydała wiążącą państwa członkowskie ONZ rezolucję, na podstawie której miały one powstrzymać się od dostarczania do Jugosławii (w tym do Kosowa) broni oraz amunicji.

„[Security Council] Decides that all States shall, for the purposes of fostering peace and stability in Kosovo, prevent the sale or supply to the Federal Republic of Yugoslavia, including Kosovo, by their nationals or from their territories or using their flag vessels and aircraft, of arms and related matériel of all types, such as weapons and ammunition, military vehicles and equipment and spare parts for the aforementioned, and shall prevent arming and training for terrorist activities there”.

Wobec powyższego postawić należy następujące pytanie: Co w przypadku, gdy dane państwo członkowskie ONZ zobowiązało się wcześniej, wobec Jugosławii bądź

kontrahenta indywidualnego na terytorium Jugosławii, do dostarczenia przedmiotów objętych embargiem?

W dalszej części rezolucji stwierdzono (odwołując się, *implicite*, do art. 103 KNZ), że państwa członkowskie zobowiązane są (na gruncie prawa międzynarodowego) do wykonywania tej rezolucji, niezależnie od przyjętych wcześniej a sprzecznych z tą rezolucją zobowiązań (przyjętych np. wobec Jugosławii): „[Security Council] Calls upon all States [...] to act strictly in conformity with this resolution, notwithstanding the existence of any rights granted or obligations conferred or imposed by any international agreement or of any contract entered into or any license or permit granted prior to the entry into force of the prohibitions imposed by this resolution”

4.1 Przypadek drugi: *Ius cogens* (normy peremptoryjne, normy bezwzględnie obowiązujące.)

A.Mc Nair, *The Law of Treaties*, Oxford 1961, s. 4

„Trudno jest wyobrazić sobie jakąkolwiek społeczność, czy to złożoną z jednostek, czy też państw, której prawo zupełnie by nie ograniczało swobody kontraktu. W każdej cywilizowanej społeczności istnieją jakieś normy prawne i jakieś zasady moralne, które prawo zabrania jednostkom ignorować i modyfikować swoimi umowami”.

4.2 *Ius cogens* (norma peremptoryjna) zawarta być może w różnych źródłach prawa międzynarodowego (np. może stanowić ogólną zasadę prawa, normę zwyczajową, normę traktatową). Są to normy, które odzwierciedlają szczególnie ważne dla utrzymania ładu międzynarodowego wartości moralne. Dlatego też żadne odstępstwo od nich (np. na podstawie normy zawartej w umowie, zwyczaju czy akcie jednostronnym) nie jest dozwolone. *Ius cogens* może być zmienione bądź uchylone jedynie przez późniejszą normę, która uważana jest za *Ius cogens*.

4.3 Nie jest do końca jasne, jaką zawartość ma zbiór norm bezwzględnie obowiązujących, nie istnieje żaden „urzędowy” zbiór tych norm. Zwykle przyjmuje się jednak, że zaliczamy doń:

(a) Zakaz agresji zbrojnej. Pojęcie „agresja zbrojna” nie ma precyzyjnie określonych granic. Aby przybliżyć jego znaczenie można powołać:

Rezolucję Zgromadzenia Ogólnego ONZ z dnia 14 grudnia 1974 roku nr 3314 w sprawie definicji agresji

(Rezolucje ZO ONZ nie wiążą państw – w przeciwieństwie do większości uchwał RB ONZ. Znaczą to, że treści w niej zawarte nie mają charakteru norm prawnie wiążących. W rzeczywistości jednak państwa często odwołują się do definicji agresji sformułowanej przez ZO w jego rezolucji. Na temat znaczenia niewiążących uchwał organizacji międzynarodowych – zob. poprzedni wykład).

„Agresją jest w szczególności [a zatem nie jest to wyliczenie wyczerpujące – dop. MW]:

- Inwazja lub atak na terytorium innego państwa przy pomocy sił zbrojnych jakiegoś państwa lub każda wojskowa okupacja, chociażby tymczasowa, wynikająca z takiej inwazji lub ataku, lub wszelka aneksja terytorium innego państwa lub jego części przy użyciu siły;
- Bombardowanie terytorium jakiegoś państwa przez siły zbrojne innego państwa lub użycie jakiejkolwiek broni przez państwo przeciwko terytorium innego państwa;
- Blokada portów lub wybrzeży jakiegoś państwa przez siły zbrojne innego państwa;
- Atak za pomocą sił zbrojnych jakiegoś państwa na siły lądowe, morskie lub powietrzne, lub flotę morską, lub powietrzną innego państwa;
- Użycie sił zbrojnych jednego państwa, znajdujących się na terytorium innego państwa za zgodą państwa przyjmującego, naruszające warunki ustanowione w porozumieniu lub wszelkie przedłużanie ich obecności na takim terytorium poza kres wygaśnięcia porozumienia;
- Działalność jakiegoś państwa, które oddało do dyspozycji innego państwa swe terytorium, zezwalająca na użycie go przez to państwo dla popełnienia aktu agresji przeciwko państwu trzeciemu;
- Wysyłanie przez lub w imieniu jakiegoś państwa uzbrojonych band, grup, sił nieregularnych lub najemnych, które dopuszczają się aktów zbrojnych o takiej doniosłości przeciwko innemu państwu, że oznaczają akty wyżej wymienione lub oznaczają mieszanie się do nich”.

(b) Zakaz ludobójstwa. Powszechnie akceptowaną definicję ludobójstwa odnajdujemy w

Dr hab. Marek Wasiński, WPiA UŁ
Prawo międzynarodowe publiczne (2018/2019). Wykład Trzeci: Źródła prawa międzynarodowego w znaczeniu formalnym (Część 2)

art. II Konwencji z 1948 roku w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa (Polska jest jej stroną): „Ludobójstwem jest którykolwiek z następujących czynów, dokonany w zamiarze zniszczenia w całości lub części grup narodowych, etnicznych, rasowych lub religijnych, jako takich:

- zabójstwo członków grupy,
- spowodowanie poważnego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia psychicznego członków grupy,
- rozmyślne stworzenie dla członków grupy warunków życia, obliczonych na spowodowanie ich całkowitego lub częściowego zniszczenia fizycznego,
- stosowanie środków, które mają na celu wstrzymanie urodzin w obrębie grupy”.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości wskazał w 2007 roku ([w sprawie dotyczącej zastosowania Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, Bośnia i Hercegowina v. Serbia](#)), że na państwach-stronach wskazanej Konwencji spoczywa prawny obowiązek wszystkich dostępnych środków w celu zapobiegania zbrodni ludobójstwa.

(c) Zakaz utrzymywania ludzi w niewoli i handlu niewolnikami. Zgodnie z Konwencją genewską w sprawie niewolnictwa z 1926 roku:

- Niewolnictwo jest stanem czy położeniem jednostki względem której stosowane jest postępowanie w całości lub części wynikające z prawa własności;
- Państwa-strony zobowiązują się „zapobiegać handlowi niewolnikami i ukrócić go oraz dążyć do zupełnego usunięcia niewolnictwa pod wszystkimi jego postaciami, w sposób najbardziej skuteczny i w najprędszym czasie”.

Na podstawie Konwencji uzupełniającej z 1956 roku, państwa-strony zobowiązały się podjąć wszelkie możliwe o potrzebne kroki w celu całkowitego zniesienia lub uchylecia:

- niewoli za długi,
- pańszczyzny, to jest stanu lub sytuacji dzierżawcy, który na mocy prawa, zwyczaju lub porozumienia jest zobowiązany mieszkać i pracować na ziemi stanowiącej własność innej osoby oraz wykonywać pewne określone usługi na rzecz danej osoby niezależnie

od tego, czy czynności takie byłyby odpłatne, czy też nie, oraz jest pozbawiony wolności przeprowadzenia zmiany swego stanu;

- wszelkich instytucji lub praktyk przez które:

i) kobieta, pozbawiona prawa sprzeciwu, zostaje przyrzeczona na żonę lub wydana za mąż za wynagrodzeniem płatnym bądź to w gotówce, bądź też w naturze na rzecz jej rodziców, opiekuna, rodziny lub jakiegokolwiek innej osoby lub grupy albo

ii) mąż kobiety, jego rodzina lub jego klan ma prawo przekazać ją innej osobie w zamian za otrzymane wynagrodzenie lub w inny sposób, albo

iii) kobieta z chwilą śmierci swego męża może być przekazana w spadku innej osobie;

- wszelkich instytucji lub praktyk, na mocy których dziecko lub osoba poniżej lat 18 jest oddawana przez którekolwiek lub oboje rodziców, lub przez swego opiekuna innej osobie za wynagrodzeniem bądź bezpłatnie w celu wyzyskiwania takiego dziecka lub osoby poniżej 18 lat albo ich pracy.

(d) Zakaz piractwa. Zgodnie z art. 101 [Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 1982 roku](#) (Polska jest stroną), piractwem jest m. in. „wszelki bezprawny akt gwałtu, zatrzymania lub grabieży popołniony dla celów osobistych [nie zaś państwowych, publicznych – dop. MW] przez załogę lub pasażerów prywatnego [nie zaś okrętu wojennego – dop. MW.] statku lub samolotu i wymierzony (i) na morzu pełnym [nie zaś na wodach terytorialnych – dop. MW] przeciwko innemu statkowi morskemu lub powietrznemu albo przeciwko osobom lub mieniu na pokładzie takiego statku morskiego lub powietrznego; (ii) przeciwko statkowi morskemu lub powietrznemu, osobom lub mieniu w miejscu niepodlegającym jurysdykcji żadnego państwa [...]”.

Konsekwencją uznania piractwa za akt niezgodny z normą peremptoryjną prawa międzynarodowego jest to, że każdy statek podejrzany o piractwo może zostać, na pełnym morzu, zatrzymany przez okręt wojenny każdego państwa. Jeżeli podejrzenie o uprawianie piractwa okaże się zasadne, statek może zostać zajęty a piraci aresztowani.

W związku ze szczególnym natężeniem występowania aktów piractwa u wybrzeży Somalii, RB ONZ wydała od czerwca 2008 roku szereg rezolucji, w których (za zgodą somalijskiego rządu tymczasowego) upoważniła jednostki państw członkowskich

do wpływania na wody terytorialne Somalii w celu zwalczania aktów piractwa. Ponadto w rezolucji nr 1918 z 2010 roku Rada Bezpieczeństwa ONZ wezwała wszystkie państwa do penalizowania piractwa na gruncie krajowych porządków prawnych (w tym fragmencie rezolucja ma, jak się wydaje, charakter zalecenia, nie zaś prawnego zobowiązania).

W rezolucji nr 1976 (z kwietnia 2011 roku) Rada Bezpieczeństwa wskazała na konieczność ustanowienia wyspecjalizowanych sądów somalijskich do sądenie sprawców aktów piractwa w regionie „Rogu Afryki”.

(e) Zakaz dyskryminacji rasowej (jego szczególną formą jest apartheid – systematyczna, państwowa polityka segregacji rasowej). Zakaz dyskryminacji rasowej – podobnie jak zakaz niewolnictwa – oparty jest na dwóch filarach:

- pierwszy z nich, to zasada równości wobec prawa. Nie oznacza ona, że wszyscy mają mieć takie same prawa (np. własność, prawa publiczne). Chodzi natomiast o to, że „Równi sobie powinni być traktowani równo, ale osoby sobie nierówne powinny być traktowane odmiennie, proporcjonalnie do swej odmienności”;
- drugi z nich to spostrzeżenie, że różnice rasowe nie stanowią tej „odmienności” która uzasadnia nierówne traktowanie.

(f) Zakaz tortur. Należy podkreślić, że „tortury” oznaczają tu każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne:

- w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią, albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią, lub trzecią osobę, albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji,
- gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym, lub z ich polecenia, albo za wyraźną, lub milczącą zgodą.

W traktatach dedykowanych ochronie praw człowieka, zakaz tortur ujmowany jest jako zakaz bezwzględny. Np. art. 3 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw

Człowieka i Podstawowych Wolności stanowi: „Nikt nie może być poddany torturom ani niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.” Zauważmy, że przepis ten nie przewiduje żadnych „szczególnych okoliczności”, w których dopuszczalne byłoby odstępianie od zakazu.

(g) Prawo do samostanowienia narodów (ludów)

Dla potrzeb dalszych rozważań przyjmijmy, że ludem (narodem) jest grupa, której członków (dzielących poczucie wspólnego losu) można opisać za pomocą wspólnych cech etnicznych, językowych, historycznych i kulturowych.

W pewnym przybliżeniu treść tego prawa opisuje rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 2625 z dnia 24 października 1970 roku (tzw. Deklaracja zasad prawa międzynarodowego dotyczących przyjaznych stosunków i współdziałania państw zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych). Stanowi ona, że „Zgodnie z zasadą równouprawnienia i samostanowienia ludów, wyrażoną w Karcie Narodów Zjednoczonych, wszystkie ludy mają prawo:

- swobodnie określać, bez zewnętrznej ingerencji, ich status polityczny i
- dążyć do swego gospodarczego, społecznego i kulturalnego rozwoju, zaś każde państwo ma obowiązek szanować to prawo zgodnie z postanowieniami Karty”.

W takim rozumieniu, prawo do samostanowienia narodów nie obejmuje uprawnień do utworzenia własnego państwa z części terytorium państwa już istniejącego (a zatem uprawnień do secesji). Bardzo często podnosi się bowiem, że nad prawem do secesji przeważa zasada integralności terytorialnej państw. Tak zatem np. prawo do samostanowienia mniejszości narodowych oraz etnicznych (np. mniejszości narodowej białoruskiej czy mniejszości etnicznej tatarskiej w Polsce) realizuje się zasadniczo w toku uczestniczenia w rządzeniu państwem w ramach przewidzianych przez jego ustrój (branie udziału w wyborach powszechnych i samorządowych, rozwój własnej kultury, posługiwanie się własnym językiem itd.)

Od lat 60-tych XX w. wieku przyjmowano jednak, że prawo do samostanowienia obejmuje (wyjątkowo) prawo do secesji w przypadku ludów zamieszkujących niektóre terytoria zamorskie (*overseas territories*) typu kolonialnego, a zatem takie, które:

Dr hab. Marek Wasiński, WPiA UŁ
Prawo międzynarodowe publiczne (2018/2019). Wykład Trzeci: Źródła prawa międzynarodowego w znaczeniu formalnym (Część 2)

- są oddzielone geograficznie od państwa nimi administrującego. Nie są przy tym rządzone jako część terytorium metropolii (inaczej niż np. Martynika, czy Gujana Francuska, które są zamorskimi departamentami Francji), oraz
- są odrębne etnicznie lub kulturowo od państwa nimi administrującego, oraz
- ich mieszkańcy nie mogli wypowiedzieć się swobodnie w przedmiocie utworzenia własnego państwa lub równoprawnego stowarzyszenia się z państwem administrującym jako autonomiczna prowincja.

Zobaczmy na poniższym przykładzie:

Uzyskanie niepodległości przez Timor Wschodni

Timor został skolonizowany przez Portugalczyków w XVI w.

Dnia 28 listopada 1975 roku Timor Wschodni ogłosił niepodległość, ale dziewięć dni później inwazję rozpoczęły wojska indonezyjskie, które doprowadziły do inkorporacji wyspy.

W ciągu kolejnych dwóch dekad 100.000-250.000 osób zginęło w wyniku konfliktu między ruchem narodowo-wyzwoleńczym a indonezyjskimi siłami rządowymi.

Dopiero dnia 30 sierpnia 1999 roku odbyło się – z inicjatywy ONZ – powszechne referendum, w którym większość Timorczyków opowiedziało się za niepodległością od Indonezji.

Wiosną 2002 roku społeczność międzynarodowa uznała Timor Wschodni za niepodległe państwo.

Poniższa lista terytoriów spełniających współcześnie te warunki, ma charakter przybliżony.

Lista terytoriów zależnych

- Samoa Amerykańskie (państwo administrujące: USA),
- Anguilla (Wielka Brytania),
- Bermudy (Wielka Brytania),
- Brytyjskie Wyspy Dziewicze (Wielka Brytania),
- Kajmany (Wielka Brytania),
- Falklandy (Wielka Brytania),
- Gibraltar (Wielka Brytania),
- Guam (USA),

Dr hab. Marek Wasiński, WPiA UŁ
Prawo międzynarodowe publiczne (2018/2019). Wykład Trzeci: Źródła prawa międzynarodowego w znaczeniu formalnym (Część 2)

- Montserrat (Wielka Brytania),
- Nowa Kaledonia (Francja),
- Pitcairn (Wielka Brytania),
- Wyspa Św. Heleny (Wielka Brytania),
- Tokelau (Nowa Zelandia),
- Turks i Caicos (Wielka Brytania),
- Amerykańskie Wyspy Dziewicze (Stany Zjednoczone),
- Sahara Zachodnia.

Problem prawa do secesji poza kontekstem kolonialnym pojawił się w tle rozważań Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w opinii doradczej w sprawie zgodności z prawem międzynarodowym jednostronnej deklaracji niepodległości Kosowa (opinia doradcza z 2010 roku).

W opinii MTS stwierdził (po przeanalizowaniu dotychczasowej praktyki międzynarodowej), że można wskazać w praktyce międzynarodowej pewne przypadki, w których Rada Bezpieczeństwa ONZ potępiła jednostronne ogłaszanie niepodległości przez ludy i narody inne, niż pozostające pod władzą kolonialną (rok 1965 i proklamowanie niepodległości przez Rodezję Południową, rok 1983 i proklamowanie niepodległości przez Cypr Północny, rok 1992 i proklamowanie niepodległości Republiki Srpskiej). Jednakże potępienie przez RB ONZ tych deklaracji niepodległości jako niezgodnych z prawem międzynarodowym nie było związane z deklaracjami, jako takimi, lecz odnosiło się do kontekstu (okoliczności) ich proklamowania. Wskazane deklaracje niepodległości były bowiem związane bądź z niedozwolonym użyciem siły zbrojnej, bądź też z innymi naruszeniami peremptoryjnych norm prawa międzynarodowego.

MTS stwierdził w konkluzji, że prawo międzynarodowe nie zawiera ogólnego zakazu proklamowania deklaracji niepodległości. W szczególnym przypadku deklaracji niepodległości Kosowa z 2008 roku MTS nie dopatrył się naruszenia prawa międzynarodowego. Trybunał Haski nie odniósł się natomiast bezpośrednio do problemu zgodności z prawem międzynarodowym secesji terytorium zamieszkiwanego przez odrębny lud.

4.4 Na zakończenie, należy odnieść się do problemu konsekwencji naruszenia zobowiązania, które wynika z normy peremptoryjnej.

4.4.1 Każda norma prawa międzynarodowego (np. norma traktatowa, zawarta w uchwale rządowej organizacji międzynarodowej), która jest sprzeczna z normą peremptoryjną – nie wiąże prawnie (tzn., np., nie rodzi zobowiązania prawnego dla jej adresatów). Przykładowo: na gruncie prawa traktatów ta kwestia regulowana jest przez art. 53 oraz 64 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów.

[Art. 53 i 64 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów](#)

Art. 53: „Traktat jest nieważny, jeżeli w chwili jego zawarcia jest sprzeczny z imperatywną normą powszechnego prawa międzynarodowego [tzn. z *ius cogens* – dop. MW]”.

Art. 64: „Jeżeli powstanie nowa imperatywna norma powszechnego prawa międzynarodowego [tzn. *ius cogens* – dop. MW], jakikolwiek istniejący [tj. zawarty wcześniej – dop. MW] traktat sprzeczny z tą normą staje się nieważny i wygasa”.

Wyjaśnijmy na następującym przykładzie:

*Przykład dotyczący sprzeczności „zwykłej” normy z normą *ius cogens**

Przyjmijmy, że w styczniu 2005 roku między państwami A i B zawarta zostaje umowa następującej treści: „W razie zmian terytorialnych i politycznych na obszarach należących do państwa C, strefy interesów Wysokich Umawiających się Stron (czyli państwa: A oraz B) będą rozgraniczane wzdłuż linii określonej w załączniku V do niniejszej Umowy. Zagadnienie, czy interesy obu wymienionych wyżej Stron Umowy czynią pożądanym utrzymanie odrębnego państwa C i jakie mają być granice tego państwa, może być ostatecznie rozstrzygnięte dopiero w toku dalszych wydarzeń politycznych. W każdym razie obie Strony rozważą tę sprawę w drodze przyjaznego porozumienia”

Umowa powyższa jest *ab initio* nieważna, jako że uznać ją należy za sprzeczną z zakazem agresji i z prawem do samostanowienia. Gdyby jeden z kontrahentów uchylił się od jej wykonywania, nie ponosiłby z tego tytułu odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej.

4.4.2 Należy zauważyć, że z normą peremptoryjną może być niezgodna nie tylko inna, „zwykła” norma (np. traktatowa, zawarta w uchwale organizacji międzynarodowej), ale także pewna sytuacja faktyczna. Co wówczas?

Otóż na każdym państwie spoczywa obowiązek:

- (a) nieuznawania za zgodną z prawem sytuacji powstałej w wyniku naruszenia normy peremptoryjnej (np. nieuznawania państwa powstałego w wyniku agresji zbrojnej),
- (b) nieudzielania pomocy mającej na celu utrzymanie sytuacji niezgodnej z normą peremptoryjną bądź powstałej w wyniku naruszenia normy peremptoryjnej.

[Sprawa skutków prawnych obecności Afryki Południowej w Namibii \(opinia doradcza MTS z 1971 roku\)](#)

Afryka Południowo-Zachodnia (Namibia) – jedna z posiadłości zamorskich, do których praw i tytułów zrzekły się Niemcy mocą art. 119 Traktatu wersalskiego – stała się terytorium mandatowym Unii Afryki Południowej na podstawie art. 22 ust. 6 Paktu Ligi Narodów. W świetle powołanego przepisu: „[...] są takie terytoria, jak Afryka Południowo-Zachodnia [...], które wskutek słabej gęstości zaludnienia, niewielkiego obszaru, oddalenia od ognisk cywilizacji, przyległości geograficznej do terytorium mandatariusza lub z innych powodów mogłyby być rządzone najlepiej pod panowaniem ustaw mandatariusza jako część nierozdzielna jego terytorium, z zastrzeżeniem jednak [...] rękojmi w interesie ludności tubylczej.”

Po zakończeniu II wojny światowej Unia bezskutecznie domagała się od Narodów Zjednoczonych uznania jednostronnego przyłączenia Namibii do jej terytorium błędnie twierdząc, że mandat (dzieląc los Ligi Narodów) wygasł. W związku z tym, że Unia odmawiała poddania Afryki Południowo-Zachodniej międzynarodowemu systemowi powierniczemu przewidzianemu w Rozdziale XII Karty Narodów Zjednoczonych oraz wprowadzała na jej terytorium politykę apartheidu i segregacji rasowej, Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło w 1966 roku rezolucję nr 2145. Podjęto w niej decyzję o ustaniu mandatu wskazując, że Afryka Południowa nie dysponuje innym tytułem do administrowania Namibią. W 1970 roku Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła rezolucję nr 276, w której stwierdzono, że trwająca obecność Afryki Południowej w Namibii jest nielegalna (w związku z naruszeniem prawa jej ludności do samostanowienia.

Przypomnijmy, że zakaz naruszania prawa do samostanowienia jest normą peremptoryjną [*ius cogens*].

W opinii doradczej MTS stwierdził, że państwa zobowiązane były do:

- nieuznawania obecności Afryki Południowej w Namibii za legalną. Zakaz ten nie miał jednak charakteru absolutnego. Zakaz uznawania władztwa sprawowanego przez RPA nad terytorium Namibii nie oznaczał, że wszystkie akty władz południowo-afrykańskich winny być uznane za bezprawne i nieważne. Gdyby ignorować rejestracje urodzin, zgonów i zawartych małżeństw – skutki tego dotknęłyby jedynie mieszkańców Namibii, co trudno było uznać za pożądany efekt zasady zakazującej uznawania sytuacji nielegalnych. Zakaz uznawania władztwa południowo-afrykańskiego w Namibii nie dotyczył zatem wydawania przez Afrykę Południową wskazanych aktów stanu cywilnego;
- powstrzymania się od udzielania Afryce Południowej jakiegokolwiek wsparcia, mającego na celu utrzymanie jej obecności w Namibii.
- powstrzymania się od udzielania Afryce Południowej jakiegokolwiek wsparcia, mającego na celu utrzymanie jej obecności w Namibii.

4.4.3 Wydaje się, że każda norma peremptoryjna (*ius cogens*) rodzi po stronie jej adresata zobowiązanie *erga omnes* (tzn. wobec całej społeczności międzynarodowej). Takie stanowisko zajął m. in. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości we wspomnianym już orzeczeniu w sprawie:

[Barcelona Traction \(Belgia v. Hiszpania, 1970 rok\)](#)

„Poczynić zwłaszcza należy podstawowe rozróżnienie między zobowiązaniami państwa w stosunku do społeczności międzynarodowej jako całości [zobowiązania *erga omnes* – dop. MW] oraz tymi, które powstają *vis-à-vis* innego państwa [zobowiązania *inter partes* – dop. MW] [...]. Te pierwsze, z istoty swojej, dotyczą wszystkich państw. Zważywszy na wagę praw wchodzących tym przypadku w grę, wszystkie państwa mogą być uważane za posiadające interes prawny do ich ochrony; zobowiązania te są zobowiązaniami *erga omnes*. We współczesnym prawie międzynarodowym takie zobowiązania wynikają na przykład z zakazu aktów agresji i ludobójstwa, jak również z zasad i norm dotyczących

Dr hab. Marek Wasiński, WPiA UŁ
Prawo międzynarodowe publiczne (2018/2019). Wykład Trzeci: Źródła prawa międzynarodowego w znaczeniu formalnym (Część 2)

podstawowych praw osoby ludzkiej, włączając w to ochronę przed niewolnictwem i dyskryminacją rasową.”

Przykłady zobowiązań *erga omnes* to zatem:

- zobowiązanie do niedokonywania agresji zbrojnej,
- zobowiązanie do niedopuszczania się zbrodni ludobójstwa,
- zobowiązanie do niepoddawania ludzi stanowi niewolnictwa,
- zobowiązanie do niestosowania segregacji rasowej.

Zauważyć należy, że podane przykłady zobowiązań *erga omnes* odpowiadają podanym przykładom norm peremptoryjnych. Możliwe są jednak także, jak się wydaje, takie przypadki, w których zobowiązanie *erga omnes* wynika z innej normy, niż norma *peremptoryjna*.

Powyższe oznacza, że w przypadku łamania normy peremptoryjnej przez państwo X (a zatem w przypadku naruszenia zobowiązania *erga omnes*), każde inne państwo uprawnione jest do zastosowania wobec niego (tj. państwa X) środków, mających skłonić je do, m. in., zaniechania dalszych naruszeń. Te środki to np. inne niż retorsje środki odwetowe (represalia).

Przykład dotyczący sytuacji w Kosowie

W 1998 roku, w związku z dopuszczaniem się przez Federacyjną Republikę Jugosławii rażącego naruszenia praw ludności albańskiej w Kosowie (tzw. czystki etniczne, czyli masowe przesiedlenia), Wspólnota Europejska podjęła decyzję o zawieszeniu połączeń lotniczych między FRJ a państwami członkowskimi, a także o zamrożeniu aktywów FRJ na terytoriach państw członkowskich. Środki te miały skłonić FRJ do przestrzegania praw człowieka w Kosowie.